

UTAZNI, NÉZNI, LÁTNI

»Utazás közben azt szedi fel az ember, amit tud: minden nap hoz valami újat és sietünk, hogy gondolkozzunk és ítélkezzünk is felette!
(Goethe Romában.)

A weimari bölcse, aki mindig a lényegre tapint, az »*Italienische Reise*«-ben világosan rámutat a különbségre, mi az: utazás közben *nézni* és utazás közben *látni*?

»Kétféle szemlélet van, amely mindent áthat. *Nézni és felismerni*. De hogy jutunk el a felismerésig! A szem sok évi határozott gyakorlatára van szükség; és előbb tanulni kell, hogy kérdezni tudjunk.«

A tömegéleletet élő ember általában úgy szokott utazni is, ahogy él, táplálkozik, szórakozik, munkáját végzi: gépiesen, a dolgokra való ráeszmélés nélkül. Még a csiszolt ember, a kiművelt lélek se tud kikapcsolódni utaztatás, világlátás, bolyongás közben a kis praktikumok áramvonalából. Hotelszámlák, étlapok, menetrendek, anizsok, valuta-beszerzések, társas programok, öltözködési és vásárlási gondok, beosztások és egyéb hasznos haszontalanságok kötik le órákon át a

figyelmét. Az a kis fogékonyág, ami még megmarad benne a reá várakozó újságok, élmények, lelki szenzációk iránt, végre amikor hozzájut, hogy semmi egyebet ne csináljon, *csak nézzen és lásson*, már felületessé és nyugtalanná tompul. Mi maradt benne? Egy kis hibrid érdeklődés, amit pórázon tart az időbeosztás. A legtöbb utazó ember: zsebórájához láncolt rab. Gyerünk, siessünk, konzumáljuk a látnivalókat minél gyorsabban, múlik az idő, lejár a szabadság. A refrén mindig egy: — Sajnos, oda már nem mehetünk el, kiszorult a programból. — Van egy széplelkű ismerősöm, már háromszor járt Rómában, de a sixtusi kápolnába még nem jutott el. Tavaly egy kedves házaspárral beszéltem, két hetet töltöttek Párizsban, — az asszonyka pehelynyi kis sóhajjal jegyezte meg: — Képzeld, mindennap készülődünk a Louvre-ba, hogy megnézzük a milói Vénuszt, de valami mindig közbejött. Hát nem bosszantó?! Hanem — tudja — láttam egy ruharevűt a Trocadéro-ban, az valami csoda!

Az asszonyka egyetemet végzett, még hozzá bölcsészetet, a férje orvos.

És itt, akarva, nem akarva, eszembe kell hogy jusson a másik Vénusz. A medici. A hűvös firenzei palotában. És a másik német bölcs, nem a weimari, a düsseldorfi. Heine is utazott és írt Itáliáról, ő is elmondja, mi a különbség a kettő közt: *nézni és látni*. Csakhogy ő persze a maga szellemes-gunyoros módján adja elő:

»A medici Vénusz előtt magas karosszékben terpeszkedett barátom Gumpelino, egészen elmerülve művészeti megfigyeléseibe, amelyeket időnkint súgva adott tovább társának. Egyikük se vett észre és így elleshettem a beszélgetésüket:

— Hirsch, nézd csak meg jól a lábakat!

— Mit csináljak a lábakkal?

— Azért mondom, hogy művelődj. Nézd meg jól a lábakat. Istenem, istenem! micsoda lábak!

— Úgy látom, hogy nagyon piszkosak.

— A karjai újak, a feje is valószínűleg később készült, sőt némelyek szerint aránytalanul kicsi. De Istenem! Ezek a lábak ... Ott függ a Tizian Vénusza, nézd, azon első pillanatra láthatod, hogy a festészet nem ad annyit, mint a szobrászat. Hanem a hús! ahhoz értett Tizian. Istenem, istenem! micsoda hús! — Gondold el, Tiziano Vecelli 1477-ben született Velencében és ...

— És én ezt mind a fejemben tartsam! Hová leszek? Öreg napjaimra könyv nélkül biflázzam a Vénusz lábait, hogy szükség esetén mint művelt ember prostituálhassak?

— Nem *prostituálhassak*. Hirsch! *Prosperálhassak!*

Istenem, istenem, — gondolom most én — hány ilyen beszélgetést hallgathattak már végig ezek az isteni testű védtelen nők, akiknek egyetlen oltalmuk az, hogy márványból vannak és egyetlen szerencsájük, hogy a legtöbb ember úgysem *látja*, csak *nézi* őket...

Észrevenni a feltáruuló szépet, a megnyilatkozó csodát, hallgatag dolgokban és tárgyokban az örökkévalóság dallamát, kiéin' egy tájat, egy szép estét, egy mély hangulatot, hogy majd hosszú évek múlva drága emlékké fényesedjék benned, kedves útitársam ebben az átutazásra berendezett életben: ahhoz nem kell se külön tehetség, se látnoki divináció, se semmiféle ihlet és megszállottság. Csak át kell engedned magadat fenntartás nélkül. Úgy, mint a szerelemnek, mikor csókká teljesedik.

Hogy — az apostollal szólván — lélekben elragadtassál. Különbösen hiába utaztál át gyönyörű éveken és csodálatos tájakon. Egy napon észreveszed, hogy megöregedtél, szegényen és nincstelenül. Még akkor is, ha az Angol Bank elnöke vagy az összes abesszin természeti kincsek főbérelője vagy. Éppen úgy, mint ahogy lehet jól élni és lehet szépen élni (s a kettő mennyire nem egy!), lehet jól utazni és lehet szépen utazni.

Jól élni, jól utazni: a zsebed kérdése. Szépen élni, szépen utazni: a szíved és eszed dolga. A gondok poggyászát mindenesetre otthon kell hagyni. Aki elutazik, felejtse el, hogy otthon kicsodamicsoda. Amint kigördül vele a vonat, *más ember, új ember*. Kinyílik a szeme, kitágul a tüdeje, idegeire ráül a figyelő éberség. Felfedezi maga körül a legegyszerűbb jelenségeket és a legköznapibb valóságok tünetényekké nőnek.

Magamon figyeltem meg, — pedig csak pár órára távolodtam el Pesttől — hogy nőtték *miráculummá* olyan semmiségek, amelyeket kölyök-korom óta mint a legtermészetesebb adottságokat vettem tudomásul. A mozdony döccent, meg-lódult, elmaradt az aszfalt, a cégtáblák, a fuvarosok és rikkancsok lármája. Friss levegő csapott be a kupé ablakán, kipillantottam egy nagy lélekzettel. És lassan *látni* kezdtem azt, amit éveken át csak *néztem*, vagy *meg se néztem*. Le jegyzem pontosan; úgy, ahogy sürgönyszavakkal beírtam akkor a noteszembe:

»Töltés, Füzesek, akácok, jegenyék. Reggeli nap, általános sugárzás. Mint egy mise. A nap pontifikál, a fák susogják rá az áment. — Barna törmelék: a föld. Igen, a föld, ahová a magot vetik. Hogy elrejtőzött előlem bent Pesten, az aszfalt alá! — Csikó a füvesen. Egy kotló. Sárgapettyes láncot húz maga után,

tíz-húsz kicsibét. De rég nem láttam kicsibét. — Mennyi napraforgó. Millió tányért tart a nap alá, hogy a zuhogó aranyesőt fel fogja. — Bakterház; katonásan áll, ha karja volna, tisztelegne. Mállik a vakolata. Mellette kert, sikitó-tarka virágokkal. A ház majd nyugalomba vonul, összedül. A virág sose, az ő anyaga idő-állóbb! A virág örök. — Egy paraszt. Napsütött, kaszára támaszkodó. Ez a mozdulat is örök. Száz év múlva ugyanitt: másik paraszt, napsütött, kaszára támaszkodó. — Dohány, répa, kender. Furcsa, minden növény másféle. Miért? Ezen még gondolkoznom kell. — Sorompó. Túl, egy szekér áll. A lovak csapkodják a legyet. Nem lehet átmenni, sorompó leeresztve. Fecske, átcikázik. Pillangó, átkarikázik. Talán egy futrinka is most szalad át. Rájuk nem vonatkozik a sorompó. Sem a határkö. Nekem útlevélem van. — Béke, munka, nyugalom, napsütés. Vájjon ez az élet értelme? Jegenye, napraforgó, fecske, pillangó, futrinka megérti, első perctől kezdve. Én negyvenhétéves vagyok s még mindig nem értem. Ezen is még gondolkoznom kell.«

Pár lap ceruzafírka. Ahogy a legegyszerűbb dolgok elsorakoztak előttem. Ugyanezt mindenki megcsinálhatja magának, ha kinéz a robogó vonat ablakán. Nagyon érdekes játék, szórakoztató és tanulságos. Ha pénzbe kerülne, szabadalmaztatnám, ezzel a címmel: »Nézni és látni. Kis úti Kolumbus. Fedezd fel önmagadat /«

Másik notesz. Ez már Velencéből való. Tele kusza sorokkal, rímtöredékekkel. Kíváncsian lapozok belé, mit *láttam* Velencéből? Mert — emlékszem — nagyon telenéztem vele a szememet. Ilyesmiket találok:

Rialtó.

Láttam köveket, gályát, ércvirágot, — koponyát, dómot, zászlók angyalát, — s egy pötty fiúcskát, aki a Rialton — tőkhéjből csinált egy kis gondolat.

Goldoni.

Kecses, mosolygó bronzalakja, — kis háromszögletű kalapja, — s a könnyű karcsú gálabot, — úgy integet felém amott, — mintha sétálni hívogatna...

Sóhajok Hidja.

Szürkén, tömören, esőfoltosan — ível a vén falak közt boltosan, — oly teátrális, mint a levlapon, — por és pókháló, doh és dudva — tapad a rozsdás börtönablakon.

De egyszer átment rajta valaki, — aki nem jött már onnan soha ki — és utoljára látta az eget, — amely kékebben ragyogott rá, — mint a lány szeme, akit szeretett I

A tenger ünnepe.

Tűzijáték a Redentórén, — csupa szikrázás, csupa égbolt, — csupa fénycsóva, csupa csillag, — Élet, Velence, ó be szép volt.

Vizi temető.

Címer, latin vers, epitáfium, — úrnak: urna, polgárnak: áfium. — A nép az ott van lent a névtelen — sírban: fölötte ring a Végtelen.

Pesti sóhaj a Piazzán.

Nincs stráfszekér, — nincs teherautó, — nincs villamos sín, — nem rogy össze — az uccán a ló ...

És még sok-sok efféle. Céltalan magánlírák, néha csak egy érzés vagy egy gondolat megrebbe-nései, amiket végigérezni és végiggondolni többé már nem lesz időm. A legtöbb csak annyi, mint mikor leszáll az ember elé egy nyári lepke vagy szitakötő, párszor nyitja és csukja álom-kék szárnyát, aztán elvibrál a napfényes semmibe. Mégis úgy simogatom most őket, évek múlva, úgy tartom-dugdosom a fiókban, mintha ékkövek volnának, amelyeket a cári koronagyémántok közül tördeltem ki titokban. Mert ezeket *láttam* és az életem egy-egy föleszmélt percecskéje tapad hozzájuk. És aki nem formálja szövegbe, rímbe, le se írja magának az ilyen kis hangulat-apróságokat, csak a

szívében, idegeiben hozza el, az is éppen olyan nábobnak érezheti magát velük, mint én a magaméival. Nagyon komoly aktívák a lélek vagyoni státusában. Én legalább őszintén sajnálkoztam azon a kedves útitársamon, aki mély megrendüléssel állt velem Szent Péter dómja előtt és csak hosszú percek múlva szólalt meg, századokba eltűnődött hangon:

— Vájjon hol tudnék száz pengőt beváltani, négylírás árfolyamon?

A *világ közepén* állt és minden figyelmét egy százpengős valutaprobléma foglalta le. A tér közepén, ahol valaha Michelangelo léptei hangzottak el az időben s a nagy Gyula pápa éles tekintete villant a torzarcú titán otthagytott köveire ...

Avignon jut eszembe, a városka, amelynek barnult kövei szintén mesélhetnének egyetmást a pápaság fényeiről és árnyairól, Avignon, ahol Weber világotutazó angoljának fejről lekapta a szél a kalapot. Albion pedáns fia ennyit jegyzett be útinaplójába: »Avignon szeles vidéken fekszik.« A derék globetrotter ezt *látta meg* a városból, ahol minden kődarab beszél és énekel. Az én valután tanakodó úitársam is ilyen világjáró angol volt, — magyarban.

Bár egy ki5 idő eltelt a kettő közt. Weber angolja még postakocsin közlekedett, az én valutásom viszont levegőben szokott Londonba röpködni. Az utazás kényelme, gyorsasága és alkalmazhatóságai példátlan fejlődésen mentek át, de az utasok nemzetközi társadalma most is a két régi csoportra oszlik: *nézőkre* és *látókra*. A kérdés lényege szempontjából mindegy, hogy középkori kerekas gálya vagy a legmodernebb gyorsjáratú luxushajó visz új horizontok felé ...

Elnéztem a merész hajós szobrát a genovai pályaudvar előtt. Ő, a genovai Columbus, *látó*

lélekkel indult nagy utazására. Ő belül Indiát vagy Ofírt látta és az utazás lélektana szempontjából nem fontos, hogy véletlenül Amerikába botlott bele. Egész lényét kitarva és hívő várakozással adta át magát az ismeretlen messzeségeknek. Ma ott áll, márványba fagyottan, némán és fehéren, két végtelenség között.

A fehér Columbus-szobor a kék öböl felé tekint, — apró vitorlák szállanak a kék öbölben, messze kint.

A kőalak néz messze ki: talán a vén gályára vár, — amelyen két vad hónapig dobálta őt a tengerár.

A gálya nem jön. A szobor egy óriáshajóra néz, — mely csupa villany, csupa gőz és csupa lakk és csupa réz.

S az orra büszkén hirdeti, hogy »Columbus« nevet visel — és négy kéménye van neki és több ezer tonnát visz el.

A fehér Columbus előtt a hajó göggel áthalad: — Amerikából érkezett Genovába, egy hét alatt.«

Igen, drága Signor, az idők megváltoztak, — szárazon és vizén egyaránt — de a tenger, a titpk, a messzeség ugyanaz maradt és a vágyakozás is a soha el nem érhető szépségek után.

— »Megyünk, amíg élünk, — Ó csodálatos Azúrország: — Ó élet, milyen nagy és szép — Minden tájad, melyet el nem érünk!«... sóhajtja el Ady, aki életének legtermőbb, legkincsesebb tizenöt esztendejét pihenő nélkül utazta át, s csak napokra-hetekre állapodott meg valahol. Magyar zseni, úr és költő létére, ugyanaz a bolygó hajós-lélek rejtőzött benne, mint önben, nemes Signor, aki a genovai part kőtalapzatán mered álomlátó szemekkel a kék vizek felé. — »Szállani, szállani, szállani, egyre, — Új, új vizekre, nagy szűzi vizekre, — Repülj hajóm ...!«

Ó, csodálatos Azúrország: élet.

Napos délben érkeztem meg egy szicíliai városba. Aléltan és álmodón sűtkéreztek az uccák. Minden ablakon fehér firhang, zöld zsalugáter. A párkányon piros muskátlik. A sarki standon konfliskocsik hosszú sora. Mélysárga kapuboltok alól mélán pengett ki a verkli. Ibolyaszag lengett, póznákon árulták a nagyszemű csokrokat. Egy csacsikordé dőcögött el a makadámon. Szembe kis cukrászda, kakukkos-órával és merengő krémeseikkel. Átellenben patika. Ahányszor nyílt az üvegajtaja, mindannyiszor megszólalt egy csengő. Szomszéd udvaron öregasszony ült, előtte rokka ...

Olyan volt, mint a mese. Elnyílt a szemem. Néztem a város mozdulatlan életét. Száz éve szunynyad így, nyugodt és változatlan napsütésben. S egyszerre azt éreztem, hogy *otthon vagyok, ezerkilencszáztízben*, a kis vidéki magyar városban. Nem volt háború, nem történt semmi, hazajöttem a békébe, fiatalságba. Pesttől Palermóig minden fáradságot megért az a pár perc!

Körülnézek az íróasztalomon: kis égetett agyagkorsó letört füle hever előttem. Pompejiben szedtem föl, a láva alól kiásott város egyik falomladéka tövéből. Odébb egy bronzkút volt, nevető faunfejjel. Megint ottvagyok a *Via Nero-η*, nézem a törött korsófület és a bronzkutat, amelyből ma is frissen csorog a víz. És látom, ahogy

Rátűnődtem a karcsú rableányra, — aki korsóval jött, s a délutánra, — mikor hullani kezdett rá a kő ...

Im kétezer év múlva ottan álltam, — a korsó egy darabját megtaláltam — és verset írtam hozzád, drága nő.

Nem kötelező verset írni. A rímelés külön úti luxus. Elég, kedves útitársam, ha szemed írisze föl fogja a benyomások, képek ibolyántúli sugarait.

Elég, ha elzeng benned az élmény finom dallama.
Elég, ha a San Miniato magános ciprusa alól le-
pillantsz a térre, ahol Savonarolát körülfolyták
a vörös lángok. Még Gobineaut sem kell elolvas-
nod. *Ha tudsz látni és akarsz látni: látni fogod a
barátot a máglyán.*

